

Grammatiska strukturer förändras över tid, men finns det någon ordning i förändringsprocessen?

Hur var det? Hur är det? Hur blir det?

Rune Westerlund

Tre viktiga infallsvinklar

- Ferdinand de Saussure
- Cours de linguistique générale "Kurs i allmän lingvistik" (1916/1970)
- la langue 'språksystemet' – la parole 'språkbruk'

Noam Chomsky

Syntactic Structures (1957)

Inbyggt system från födseln
dvs. abstrakt kognitivt system
(universal grammar)

Joseph Greenberg

Essays in Linguistics (1957)

Funktionellt system med
underliggande strukturer

de Saussure

Exempel på skillnaden mellan ”la langue” och ”la parole”

La langue – språkssystemet vid en viss tidpunkt:

1950 – verben böjs i pluralis

2018 – var? (anger befintlighet)

 vart? (anger riktning)

La parole – språkbruket vid en viss tidpunkt:

1950 – verben böjs **inte** i pluralis

2018 – var? (anger befintlighet)

 vart? (anger **både** befintlighet
och riktning)

Greenberg och bakgrund till "universalierna"

- Om ett språk har flexibel ordföljd, har det med säkerhet ett omfattande böjningssystem (t.ex. ryskan).
- Om ett språk har ett omfattande böjningssystem är det inte säkert att det har flexibel ordföljd (t.ex. turkiskan).
- SOV har konsekventa regler i fraseologin och har postpositioner (t.ex. japanskan).
- VSO har konsekventa regler i fraseologin och har prepositioner (t.ex. walesiskan).
- SVO intar en mellanställning där fraseologin varierar men där prepositioner är vanligast (t.ex. germanska och romanska språk).

Joseph Greenberg är pionjären inom språktypologin

Andra forskare som har ägnat mycket tid åt de språktypologiska sammanhangen och som har kritiserat och utvecklat de ursprungliga greenbergiska universalerna (45 st.) är,

Winfred P. Lehmann

Theo Vennemann

John Hawkins

William Croft

Exempel på Greenbergs universalier (nr. 3 och 17)

3. "Languages with dominant VSO order are always prepositional" (t.ex. i Luleå).

17. "With overwhelmingly more than chance frequency, languages with dominant order VSO have the adjective after the noun" (t.ex. hus stor).

(Charlies bror köpte det stora huset i Luleå) på walesiska (kymrisk)

Prynodd brawd Charlie y tŷ mawr **yn** Luleå

köpte bror Charlie **(BEST.)** hus stor **(prep.)** Luleå

Köpte bror Charlie, det hus stor, i Luleå.

V

S

O

Svenskans ordföljd ca 400 e.Kr.

Den vanligaste ordföljden i de nordiska språken var under fornnordisk tid, SOV.

ek hlewagast-ir

(Jag Lägäst-NOM.MASK.

S

holti-**jar** horn-**a** tawido

holt-**från** horn-OBJ. gjorde

O

V

(Gallehushornet ca 400 e.Kr)

Kännetecken: SOV, postpositioner, kausböjning, genusmarkörer och tempusböjning

Den "vanligaste" ordföljden för en enkel påståendesats i svenskan (t.ex. Grip jagar vargen)

SOV

VSO

SVO

**Urnordisk
tid**

**Fornordisk tid
700–1500**

**Modern tid
1600–nu**

Normal ordföljd i en påståendesats – ca 1600

- **Urnordisk tid > ca 700 e.Kr.**
- **Företrädesvis SOV**

ek hlewagastir holti-**jar** horn-**a** tawido
Jag Lägäst Holt-**från** horn-**obj.**gjorde

"With overwhelmingly greater than chance frequency, languages with normal SOV order are postpositional"
(Greenberg 4)

- **ca 700–ca 1600**

- **VSO (VO)** Ligger lik **a** wighwall-**i**

ligger lik **på** stridsplats-**DAT**
'det ligger ett lik på stridsplatsen'

OVS (OV) aft uamuþ stonta run-aR þa-R
efter Vämod står runor dessa

O V S

Även **SOV**, **SVO** och **OSV** förekom.

Under övergångstiden mellan urnordiska och senare delen av den fornsvenska perioden var i stort sett alla ordföljdmöjligheter i **påståendesatser** möjliga.

- SOV Grip (S) vargen (O) jagar. Kasusmarkeringar nödvändiga
- OSV Vargen (O) Grip (S) jagar. Kasusmarkeringar nödvändiga
- OVS Vargen (O) jagar Grip (S). Kasusmarkeringar nödvändiga
- SVO Grip jagar vargen.
- VOS Jagar vargen (O) Grip (S). (påstående) Kasusmarkeringar nödvändiga
- VSO Jagar Grip (S) vargen (O). (påstående) Kasusmarkeringar nödvändiga

”Normal” ordföljd i modern svenska (SVO)

1. Subjektstväng (sedan 1600-talet). Jfr det regnar.

2. Det finita verbet på plats 2, dvs. V2 (sedan 1800-talet).

SVO [VSO, om satsen inleds med en annan satsdel än subjekt, (A)VSO]

3. Det indirekta objektet kommer före det direkta objektet;

Ex. Han gav henne en blomma.

4. I en nominalfras kommer bestämningarna före huvudordet (undantag relativfraser).

”Normal” ordföljd under olika epoker

• Urnordisk tid	800–1600	Modern svenska
	SOV	
	VSO	
SOV	SVO	SVO
	OVS	[(A)VSO]

Tänkbara anledningar till ordföljdsförändringar.

° topikalisering

° kasusmarkörer försvinner

° påverkan från andra språk

Exempel på frasordföljden under tidig fornnordisk tid (Gunnlaug Ormstungas saga) jfr mod svenska

daginn þrír dagarna tre	NNum	tre dagar (dagarna tre)	NumN
drömur thessi drömmar dessa	NDem	dessa drömmar	DemN
manna vitrastur. man klok	NAdj	klok man	AdjN
móðir Þorsteins moder Torstens	NGen	Torstens moder	GenN
boka kaup boken (som han) köpte	NRel	boken som han köpte	NRel

Den ”normala” ordningen vid ändring av ordföljden inom frasen (bestämning/huvudord) från SOV-→ (VSO) -→ SOV

daginn þrír 'dagarna tre'

NNum -----→ Num**N** (tre dagar)

draumur þessi 'drömmar dessa'

NDem -----→ Dem**N** (dessa drömmar)

mannanna vitrastur 'man visaste'

NAdj -----→ Adj**N** (visaste man)

faðir hans 'fader hans'

NGen -----→ Gen**N** (hans fader)

boka kaupsi 'bok köpta'

NRel -----→ Rel**N** (köpta bok)₁₆

Förhållandet bestämning + huvudord i olika språk

Walesiska (VOS)	franska (SVO)	engelska (SVO)	svenska (SVO)	japanska (SOV)
Num.N	Num.N	Num.N	Num.N	Num.N
NDem.	Dem.N	Dem.N	Dem.N	Dem.N
NAdj.	NAdj. Adj.N	Adj.N	Adj.N	Adj.N
NGen.	NGen.	NGen. Gen.N	Gen.N	Gen.N
NRel.	NRel.	NRel.	N.Rel.	Rel.N

Hawkins: If a language is consistently head-final except for one feature, then almost always it will be the order of relative clause and head noun that will be “wrong” (se det svenska exemplet).

Hawkins: If a language is head-first except for one feature, then almost always it will be the order of numeral (or demonstrative) and noun that will be “wrong” (se det walesiska exemplet).

Hur var det fram till 1600-talet?

	ordföljd	nominalfraser	prep/post
Urnordisk	SOV (bis. = hs.)	NBest	post (prep)
900-1300	SOV (75 %) VSO/SVO (25 %)	NBest/BestN	
900-1600	SOV VOS SVO	NBest/BestN BestN/NBest BestN	post (prep) prep (post) prep

Hur var det?

Hur är det?

Hur blir det?

Forntid

Nutid

Framtid

Ordföljd

SOV

SVO

SVO/VSO

Huvudsats/bisats

samma

delvis olika

samma

Nominalfras

NBest

Best**N** (**N**Best)

Best**N**

inkl. Rel**N**

Kasusböjning

ja

nej

nej

Prep./post.

post. (prep.)

prep. (post.)

prep. (ökar)

Tack så mycket!

Greenberg, Joseph H. 1966. Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. In Joseph H. Greenberg (ed.), *Universals of language*. Cambridge,

Hawkins, John A. 1983. *Word order universals*. New York: Academic Press.

Kuno, Susumu. 1974. The position of relative clauses and conjunctions. *Linguistic Inquiry* 5:117–136.

McMahon, April, 1994. *Understanding Language Change*. Cambridge University Press.

Næss, Åshild. 2011. *Global Grammatikk – Språktypologi for språklærere*. Gyldendal.

Taylor, Ann. 1994. The change from SOV to SVO in Ancient Greek. *Language Variation and Change* 6:1–37.